

İNSAN HAYATINDA VAKTİN ÖNEMİ ÜZERİNE

Kur'an-ı Kerim'de, "Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız bitiremezsiniz"¹ şeklinde buyrulduğu gibi yaratıcının biz kullarına bahsettiği, onlardan çoğunun önemini dahi anlayamayıp, kıymetini idrak edip, takdir edemediğimiz çok sayıda nimeti bulunmaktadır.

Hiç şüphesiz onun bize verdiği en büyük nimetlerinden birisi belki de en büyüğü ömrümüzdür. Dahası böyle bir nimetin insana verilmesiyle yetinilmemiş, bu büyük nimetin önemi, kıymeti ve kullanılması konularında müminler bilgilendirilerek yer yer uyarılmışlardır. Bu yazıda insanın hayatıyla ilişkisi bağlamında vakit kavramına ve vaktin önemine kısaca dikkat çekmek hedeflenmiştir.

Sözlükte, "kısa/uzun bir vakit veya bölünmesi mümkün olan bir müddet" anlamındaki "zaman" ile, "zamanın belli bir parçası" anlamındaki "vakit" kelimelerinin yanı sıra, gerek bu iki kelimeyle eş anlamlı, gerekse çeşitli zaman dilimlerinin sıfatı olarak çok sayıdeterim/kelime kullanılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de, zaman kavramıyla ilgili isim veya onların sıfatı olarak "ân", "hiyn/zaman", "vakit", "saat", "yevm/gün", "şehir/ay", "sene/yıl", "asr/yüzyıl" ve "ecel" gibi kelimelerle bu kelimelerden türeyen birçok kavramın kullanıldığı görülmektedir². Sadece kelâm ilminde değil, zaman kavramı, Müslüman olsun gayrimüslim olsun filozofların, düşünürlerin üzerinde durdukları, farklı şekilde tanımlamalarda buldukları önemli konulardan birisi olmuştur³. İslam fıkhında da bu kavram, fıkıh usûlünde bir takım şer'î hükümlere illet/sebeup olması, vâciplerin edâsının şartı olması açısından yer verildiği gibi fûrû fıkhıta namaz, hac, oruç, zekât, fitr sadakası, bayram namazları, ticari muâmeleler, iddet, nafaka, hayız,

lohusalık, mesh vb. gibi konularda da etraflıca ele alınmaktadır. İnsan hayatında özellikle de bir Müslüman için vaktin öneminden bahseden ve aynı zamanda Türkçeye de tercüme edilmiş olan eserlerden en önemlileri olarak Abdülfettâh Ebû Gudde'nin, Kıymetü'z-zamân inde'l-ulemâ [İslâm Âlimlerinin Gözüyle Zamanın Kıymeti]⁴ ile Yûsuf el-Karadâvî'nin el-Vakt fi hayâtî'l-müslim [Müslüman'ın Hayatında Vakit]⁵ adlı eserleri zikredilebilir.

İslâm'ın, insan hayatında zamanın kullanımına verdiği önemi bir çok açıdan ele almamız mümkün olmakla birlikte sadece namaz ibadeti dahi günlük hayatımızda vaktin ne kadar önemli olduğunu göz önüne sermektedir. Allah Teâlâ,

yolculuk, savaş ve güvenlik gibi tüm çeşitli hâllerde dahi Müslüman'ın yerine getirmesi gereken ibadetlerden olan namazla ilgili, "Namaz, insanlara vakitle sınırlı olarak farz kılınmıştır"⁶ buyurarak başlangıç ve bitiş sınırlarını da ayrıntılı bir şekilde belirterek belirli vakitlerde yerine getirilmesini emretmiştir⁷. Ayrıca namaz vakitleri, Cebrâil aracılığıyla Peygamber (sav)'e, onun tarafından da ashâbına uygulamalı olarak gösterilmiştir⁸. Namaz ibadeti Müslüman'ın hayatını bir düzen ve plan içine sokmakta, özellikle düşünmeye dahi fırsat bulamadığımız bin bir türlü dünyevi meşakkat ve işlerin içinde geçirdiğimiz ömrün bilincinde olmayı, monoton hayatın sıkıntılılarından ve dünya hırsından kurtulmayı, harcadığımız vaktin hesabını yapabilmeyi, dolayısıyla devamlı uyanık olmayı sağlamış olmaktadır. Nitekim bazı âlimlerin beş vakit namaza "günlük terâzi", Cumaya "haftalık terâzi", Ramazana da "yıllık terazi" demeleri tesadüf değildir⁹.

Benzer şekilde Ramazan orucuyla ilgili olarak, "Sizden kim Ramazanı yaşarsa, onu oruçlu geçirsin"¹⁰, Hac ibadetiyle ilgili, "Hac bilinen aylardadır."¹¹, Zekât ile ilgili, "Hasat gününde de hakkını/zekâtını verin."¹² buyrulması da hiç şüphesiz Müslüman'ın mükellef olduğu ibadetlerin, dolayısıyla müminin hayatının vakitlerle belirlenmiş olmasını göstermesi açısından oldukça dikkat çekicidir.

Allah Teâlâ'nın Kur'an'da üzerine yemin ettiği kavramların büyük bir kısmı da, "gece", "gündüz", "tan yeri", "sabah", "şafak", "öğlen vakti", "yüzyıl" gibi içinde sevinç/üzüntü, sağlık/hastalık, fakirlik/zenginlik gibi çeşitli halleri ve gelgitleri yaşadığımız zamanın çeşitli bölümlerinden oluşmaktadır¹³. Bilindiği ve müfessirler tarafından da dile getirildiği üzere, Allah'ın bazı kavramlar/nesnelere üzerine yemin etmesi, o şeylerin önem ve değerlerini göstermek içindir. Sadece bu şekilde zamanın önemine işaret edilmekle yetinilmemiş, birçok ayette zamanın doğru bir şekilde kullanılması gereği ifade edilmiştir. Nitekim insanın gerek ölüm anında gerekse ahirette pişmanlık duyacağı belirtilerek Müslümanlar bu konuda

şöyle uyarılmışlardır:

"Onlardan birine ölüm gelince der ki: Rabbim! Beni geri çeviriniz. Belki terk ettiğim dünyada iyi bir iş yaparım..."¹⁴;

"Sonra birinize ölüm gelip de çatar da şöyle der: 'Rabbim! Bana kısa bir ömür versen olmaz mı! Sadaka verip de iyilerden olurum.'..."¹⁵;

"Onlar orada; 'Ey Rabbimiz! Bizi buradan çıkar ki dünyada iken işlemekte olduğumuzdan başka salih ameller yapalım.' diye feryat ederler. (Onlara şöyle denilir): 'Sizi orada, doğru bilgisini kullanmak isteyene yetecek kadar yaşatmadık mı?'..."¹⁶

Her davranış ve hâlimizde bize "güzel bir örnek"¹⁷ olarak Peygamber (sav) de gerek yaşantısıyla gerek ashabını bu konuda uyarmasıyla defalarca vaktin önemine işaret etmiştir. Abdullah b. Abbâs'tan nakledilen bir rivâyette Peygamber (sav)'in, "Sağlık ve boş vakit, insanlardan pek çoğunun kıymetini bilip değerlendirme

konusunda aldandıkları iki büyük nimettir."¹⁸ buyurduğu kaydedilmektedir. Ayette, inanmayanlara bu noktada ahirette, "Sizi, düşünüp öğüt alacak kimsenin düşünüp öğüt alabileceği kadar yaşatmadık mı?..."¹⁹ denileceği söylenmesi de bu noktada önem arz etmektedir. Nitekim hikmetli bir söz olarak da, vaktin değerlendirilmediği takdirde kişinin aleyhine olacağı ifade edilmek istenerek, "Vakit, bir kılıç gibidir. Eğer sen kesmezsen (iyi değerlendirmezsen) o seni keser" denilmiştir. Kıyamet gününde kişinin hesaba çekileceği dört şeyden ikisinin de bir hadis-i şerifte belirtildiği üzere «ömrünü nerede tükettiği, gençliğini nerede harcadığı»²⁰ olacaktır. Beş şey gelmeden önce beş şeyin kıymetinin bilinmesinin gerektiği konusunda Peygamber (sav)'den nakledilen, "Ölüm gelmeden hayatın, hastalıktan önce sağlığın, meşguliyetten önce boş vaktin, ihtiyarlık gelmeden önce gençliğin, fakirlik gelmeden zenginliğin kıymetini bilin"²¹ bakıldığında dikkat çekilen şeylerin doğrudan

Ölüm gelmeden hayatın, hastalıktan önce sağlığın, meşguliyetten önce boş vaktin, ihtiyarlık gelmeden önce gençliğin, fakirlik gelmeden zenginliğin kıymetini bilin" bakıldığında dikkat çekilen şeylerin doğrudan veya dolaylı olarak vakti değerlendirmekle, yapılması gerekenleri zamanında yapip yapmamakla ilgili olduğu görülür.

veya dolaylı olarak vakti değerlendirmekle, yapılması gerekenleri zamanında yapıp yapmamakla ilgili olduğu görülür.

Sahabe veya tâbiîn başta olmak üzere İslâm alimlerinin, devlet adamlarının, tüccarların vb. sanat erbabının gerek zamanı kullanmalarına ilişkin yaşantılarını günümüze nakleden bir kısmı menkıbevi anlatılar, gerekse ilgili sözleri oldukça büyük bir yekûn tutmaktadır²². Her ne kadar bunların bir kısmı mübalağalı kabul edilse bile, dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda onların telif ettikleri eserlerin büyüklüğü, yaptıkları çalışmaların kıymeti, vakitlerini ne kadar düzenli kullandıkları konusunda önemli ipuçları vermektedir.

Vaktin değerlendirilmesi konusunda hiç şüphesiz aşırıya da gidilerek kişi sosyal hayattan kopmamalı, uygun şekilde ihtiyaç duyduğu dinlenmekten/eğlenmekten geri durmamalı, yapılması gereken çeşitli ferdî/toplumsal görev ve sorumluluklarını ihmal etmemelidir. Bu noktada yapılacakların önem sırasına göre planlı ve düzenli bir şekilde yapılması, zaman israfı olarak nitelendirilebilecek davranışlardan uzak kalınması önem arz etmektedir. Dolayısıyla İslâm dünyasında görülen bir çok problemin sebebi, hiç şüphesiz insan kaynağına yeteri kadar değer verilmeyerek kıymetinin bilinmemesi, nesillerin doğru bir rehberlik yapılarak kabiliyet ve eğilimlerine göre yönlendirilememiş olmasıdır.

Zamana İslâmi ve sıhhatli bir bakış, Karadavi'nin de dediği gibi hem geçmişini hem ân'ı hem de geleceği içine alan, hakkını verip kıymetini bilen bir bakış şeklinde olacaktır. Bu çerçevede "zamanın çabuk geçtiği", "geçen zamanın geri gelmeyeceği", "başka bir şeyle ikâmesinin mümkün olmadığı" bilincine sahip olmak kişinin vaktini/ömrünü yiyip bitiren, gaflet, ertelemek, savsaklamak gibi akliselim bir şekilde hareket etmemizi engelleyen davranışlara dikkat etmesine de vesile olacaktır²³.

Vaktin önemine dâir giriş kabilinden bu kısa yazımızı, yukarıda işaret ettiğimiz Abdülfettâh Ebû Gudde ve Yusuf Kardavi'nin eserlerinin okunmasını önererek ve Kur'an'da bize öğretilen şu duayı yaparak bitirelim:

"Rabbimiz! Bize bu dünyada güzellik ver, Ahirette de güzellik ver. Bizi o ateşin azabından koru!"²⁴

Notlar

1. İbrahim, 14/34.
2. İlgili âyetlerin fihristi için bkz. <http://www.sakirkocabas.com/files/zaman.rtf> veya Şakir Kocabaş, Kur'an'da Yarattığı Uzayların ve Maddenin Yarattığı, Pınar Yayınları, İstanbul, 2004.
3. Bkz. Aristotatels, Augustinus, Heidegger, Zaman Kavramı, çev. Saffet Babür, Ankara, İmge Yayınları, 1996.
4. 10. bs., Beyrut, Mektebetü'l-matbûâtî'l-İslâmiyye, 2012, bu eser, Enbiyâ Yıldırım tarafından İslâm Âlimlerinin Gözüyle Zamanın Kıymeti ismiyle Türkçeye kazandırılmıştır. (İzmir, Işık Yayınları, 1995; İstanbul, Rağbet Yayınları, 2011).
5. 6. bs., Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1994, bu eser de Muhammed Enes tarafından Müslüman'ın Hayatında Vakit adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir. (Konya, Esra Yayınları, 1990).
6. Nisâ, 4/103.
7. Namaz vakitlerine işaret eden âyetler için bkz. Hud, 11/114; İsrâ, 17/78; Kaf, 50/39.
8. Tirmizî, "Mevâkit", 1.
9. Karadavi, Müslümanın Hayatında Vakit, s. 16.
10. Bakara, 2/185.
11. Bakara, 2/197.
12. En'am, 6/141.
13. Çoğu Mekki olan bu âyetler için bkz. Leyl, 92/1 2; Duha, 93/1-2; Asr, 103, 1/2.
14. Mu'minûn, 23/99-100.
15. Münâfikûn, 63/10-11
16. Fâtır, 35/36-37.
17. Ahzâb, 33/21.
18. Buhârî, "Rikâk", 1.
19. Fâtır, 35/37.
20. Tirmizî, Kıyâmet, 1.
21. Buhârî, "Rikâk", 3.
22. Ayrıntı için bkz. Abdülfettâh Ebû Gudde, Kıymetü'z-zamân inde'l-ulemâ, s. 50 vd.
23. Bkz. Karadavi, Müslümanın Hayatında Vakit, s. 17-20; 99 vd.
24. Bakara, 2/201.